

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDEN BAKINCA TÜRKİYE

Dr. Ergin Koçyıldırım

Tıp Doktoru, Doçent, Pittsburgh Üniversitesi Kardiyotorasik Cerrahi Bölümü
Öğretim Üyesi

Türkiye'deki ilk koronavirüs vakasının açıklanmasının üzerinden altı ay geçti. Özellikle belli kentlerde ve bölgelerde, kırsal kesimi de çok fazla etkileyen, zamanında yeterli karantina ve izolasyon önlemlerinin alınmaması, yeniden açılım döneminde plansız ve aceleci atılan adımlar sebebiyle gerçekleştiği şüphe götürmeyen endişe verici boyuttaki yeni hasta ve hayatını kaybedenler sayısındaki artışlarla karşı karşıyayız.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde, bu yazının kaleme alındığı tarih itibarıyla 6,5 milyona ulaşmış tanısı konmuş COVID-19 vakası bulunuyor, hayatını kaybedenlerin sayısı da 195 bini geçmiş durumdadır. Yeni tanısı konmuş hasta sayısının bu kadar fazla olmasının temel sebebi her ne kadar günde 1 milyona ulaşmış test sayısı ise de yine Türkiye'ye benzer sebeplerle, özellikle yeniden açılımın erken başladığı güney ve güneybatı eyaletlerde vaka sayılarında ciddi artışlar tespit edilmektedir. Buna karşın, doğu eyaletlerinde ise vaka sayılarının giderek azalması da, zamanında alınan tedbirlerin tam olarak alınmış olması ve özellikle yeniden açılım dönemindeki atılan adımların ise sabırlı ve yavaş atılmaları sebebiyle olduğu tartışma götürmez bir gerçektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nden Türkiye'ye bakınca karşılaşılan tabloyu kısa başlıklar altında incelemek gerekirse:

1. Salgının ilk günlerinde, sosyal medya kanalları aracılığıyla, belli sayıdaki karaktere sığdırılmaya çalışılan veri paylaşımı, zaman içinde günlük tablolarla ve son bir buçuk aydır günlük ve haftalık raporlar halinde kamuoyu ile paylaşılmaya başlanmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen başta halk sağlığı uzmanlarının ve bilim insanlarının; detaylı bir takım analizler ya da çalışmalar yapmalarını, öngörülerde bulunmalarını sağlayacak veriler ve bunların paylaşımı ile ilgili istenilen seviyedeki detay ve şeffaflığın, salgının altıncı ayına geldiğimiz halde henüz sağlanamadığı dikkati çekmektedir. Sağlık Bakanlığı'nın her fırsatta ısrarla süreci şeffaf yürüttüklerine dair söylemlerine rağmen, birçok konuda şeffaflık, doğru ve güvenilir veri paylaşımı henüz gerçekleştirilememiştir.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde, bu yazının kaleme alındığı tarih itibarıyla 6,5 milyona ulaşmış tanısı konmuş COVID-19 vakası bulunuyor, hayatını kaybedenlerin sayısı da 195 bini geçmiş durumdadır. Yeni tanısı konmuş hasta sayısının bu kadar fazla olmasının temel sebebi her ne kadar günde 1 milyona ulaşmış test sayısı ise de yine Türkiye'ye benzer sebeplerle, özellikle yeniden açılımın erken başladığı güney ve güneybatı eyaletlerde vaka sayılarında ciddi artışlar tespit edilmektedir.

2. Lancet dergisinde, Bayram ve arkadaşlarının yazdığı makalede de açıkça dile getirildiği üzere Türkiye’de COVID-19 hastalığı ile ilgili tüm verilerin Sağlık Bakanlığı bünyesinde bulunması, akademik çalışmaların anayasaya aykırı bir şekilde serbest olarak yapılamaması ve özel bir kuruldan onay alınmak zorunda olunması, ülkemizden salgınla mücadele konusundaki özgün yaklaşımlar ve deneyimler konusunda değerli çalışmaların önünü tıkamaktadır. (1)¹. Yapılması istenilen bilimsel çalışmanın içeriği ve tasarımı ne olursa olsun gerçekleştirilemiyor oluşu, Türkiye’deki akademik özgürlükler açısından oldukça endişe vericidir. Kaldı ki her kurum ve enstitü kendi etik kurullarını oluşturmuş ve bu kurullar eserin ve çalışmanın bilimsel ilkelere ve kurallara uygunluğunu incelemekte iken, Sağlık Bakanlığı’nın bu tür bir aşırı korumacı yaklaşımı, işlevleri ve aldıkları sorumluluklar açısından bu etik kurulları değersizleştirmektedir.
3. Dikkati çeken bir başka konu da alınan tedbirler ve kararlar bağlamında, tüm bu adımların devletin belli mevkilerinden alınan kararlarla atılıyor olması, yerel yönetimlerin, Sağlık Bakanlığı çatısı altında çalışan kurumların, özgür ve yapıcı girişimlerle sürece dahil olmadığıdır. Özellikle salgının erken dönemlerinde yerel yönetimlerin, meslek örgütlerinin, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin pandemi ile mücadele sürecine dahil edilmemesi, bu kurumların yardım toplama faaliyetlerinden, yerel karar alma mekanizmalarına kadar her türlü iyimser girişimlerinin engellenmesi, tüm bu faaliyetlerin tek bir noktadan yapılmaya çalışılması, salgınla mücadelede gelinen noktadaki olumsuzların bir başka sebebidir.
4. Amerika Birleşik Devletleri’nden bir örnek vererek, hastalığın şu an için en çok görüldüğü eyalet olan Kaliforniya eyaletinde salgının neden endişe verici boyutta olduğunu incelememize ve yorum yapmamıza sebep olacak bazı verilerden bahsedelim. Bu arada Kaliforniya eyaletinin Amerika Birleşik Devletleri’nin en fazla nüfusa sahip olan eyaleti olduğunu ve nüfus olarak Kanada’dan daha büyük olduğunu hatırlatmak isterim. (2)². Kaliforniya’da, tanısı konmuş hastaların yüzde 56’sının ve hayatını kaybedenlerin de yüzde 42’sinin Latin kökenli olduğu dikkati çekiyor. (3)³. Latin kökenliler Kaliforniya nüfusunun yüzde 39’unu oluştururken, toplam COVID-19 vakalarının sadece yüzde 17’sini oluşturan beyaz nüfus ise Kaliforniya nüfusunun yüzde 37’sini oluşturmaktadır. Latin kökenliler, düşük gelir gruplarından oluşmakta, evden çalışmanın mümkün olmadığı sektörlerde özellikle zaruri ve az kazanç getiren işlerde (tarım, gıda, temizlik, vb.) çalıştıkları, hasta hissettiklerinde işe gitmemeyi göze alamayacakları gelir düzeylerinin oluşu, kalabalık ortamlarda ve evlerde yaşıyor olmaları, dil problemlerinin varlığı temaslı taraması işlemlerini zorlaştırmakta ve salgının bu grupta fazla sayıda görülmesine sebep olmaktadır. (4)⁴. Benzer şekilde Türkiye’deki COVID-19 tanısı konan kişilerin yaş ve cinsiyet dağılımları dışında, detaylı demografik analizlerinin yapılması, sosyokültürel ve iş sağlığı açısından hasta kişilerin temsil ettiği sosyal kesimler ve etnik farklılıkların bilinmesi, salgınla mücadelede önemli bir role sahiptir. Halen benzer

kaygılarla, işlerini kaybetmemek için bir takım şikayetleri olan kişilerin toplu taşıma kullanarak işlerine gidip gelmek zorunda oldukları bir gerçektir. Konunun bir halk sağlığı mevzusu olduğu akıldan çıkarılmamalı, bu kişilerin iş garantilerinin sağlanarak gerekli tedbirlerin alınması konusunda adımlar atılmalıdır. Bununla beraber sosyal medyada görülen ve Ankara'daki bir hastanenin koridorlarında şüpheli koronavirüs hastalarının uzun kuyruklar oluşturması ve test için sırada beklemeleri, Sağlık Bakanlığı'nın şüpheli vakaların sağlık kuruluşlarına başvurma koşullarını ve test merkezlerinin çalışma şartlarını gözden geçirmesi gerektiğini açıkça ortaya koyuyor.

5. Özellikle son zamanlarda, yeniden açılım adı altında alınan önlemlerde rahatlamaların sağlanması, gerek Sağlık Bakanlığı gerekse de Bilim Kurulu tarafından salgınla ilgili başarılarından bahsedilerek, vatandaşın hastalık algısının değişmesine yol açan bir takım söylemler oldu. (5)⁵. Bu algının değişmesi özellikle fiziksel mesafe ve maske kullanımı konusunda bazı ihmellere sebep oldu. Maske kullanımının önemi özellikle son zamanlarda Amerika'daki vaka sayılarının artmasına rağmen hastaneye yatan ya da yoğun bakımda takip edilen hastaların sayısındaki azalmaya sebep olarak gösterildiği, maske kullanımını sebebiyle az miktarda virüs yükünün olmasının enfeksiyonun hafif geçirildiğini speküle eden bir takım çalışmalar dikkati çekiyor. (6)⁶. Riskin bütün şeffaflığı ile kamuoyu ile paylaşılması, durumun ciddiyetinin toplumun tüm kesimleri tarafından algılanması, salgınla mücadelede temel olmalıdır.
6. Türkiye'de son günlerde yeniden yükselişe geçen koronavirüs vaka sayılarına karşı alınan tedbirlerin yurt sathında alınıyor olması da bir başka önemli başlık olarak karşımıza çıkıyor. Sağlık Bakanlığı'nın konu ile günlük ve haftalık durum raporlarında da belirtildiği üzere, salgın ülkenin her yerinde aynı sıklıkta görülmemekte, bazı iller ve bölgelerde durumun ciddiyeti açıktır. Gerek bu bölgesel hasta sayısı, gerekse de bu hastaların sağlık sistemi üzerine etkileri ancak alınabilecek yerel tedbir ve kararlarla aşılabılır. Özellikle karantina ve izolasyon tedbirlerinin, bölgesel olarak alınması gerekliliği salgının kontrol ve takibi açısından anahtar rol üstlenmektedir. Bu kararları alırken de İl Pandemi Kurullarının, yerel yönetimlere, meslek örgütlerine, sendikalara ve sivil toplum kuruluşlarının en fazla söz hakkı vererek sürece dahil etmeleri gerekmektedir.
7. Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletten eyalete değişiklik göstermekle birlikte, ilk, orta, lise ve yüksek öğrenimde 2020 sonbahar ve kış döneminin çoğunlukla uzaktan eğitim yoluyla yapılmasına karar verilmişken, üniversitelerin açılmaya başladığı Temmuz ayından itibaren vaka sayılarında önemli bir artış izleniyor. Üniversite öğrencileri, uzaktan eğitim bile olsa, kampüslerine, yurtlarına ve üniversite kentlerine dönmüş durumdadır. Temmuz ayına kadar, salgının başından beri 6 bin üniversite öğrencisinin hasta olduğu tespit edilmişken, bu rakam temmuzdan beri 45 bin kişi daha artarak yaklaşık 51 bine ulaştı. (7)⁷. Bu da eğitim uzaktan dahi olsa üniversite öğrencilerinin günlük yaşamları ve özellikle toplu aktivitelerindeki artış se-

Türkiye'deki COVID-19 tanısı konan kişilerin yaş ve cinsiyet dağılımları dışında, detaylı demografik analizlerinin yapılması, sosyokültürel ve iş sağlığı açısından hasta kişilerin temsil ettiği sosyal kesimler ve etnik farklılıkların bilinmesi, salgınla mücadelede önemli bir role sahiptir. Halen benzer kaygılarla, işlerini kaybetmemek için bir takım şikayetleri olan kişilerin toplu taşıma kullanarak işlerine gidip gelmek zorunda oldukları bir gerçektir. Konunun bir halk sağlığı mevzusu olduğu akıldan çıkarılmamalı, bu kişilerin iş garantilerinin sağlanarak gerekli tedbirlerin alınması konusunda adımlar atılmalıdır.

bebiyle her geçen gün artıyor. Türkiye’de son alınan tedbirlerle aslında uzaktan eğitimin de özendirilmesi salgının kontrolü açısından önem arz etmektedir. Çok sayıda ve herkese test yapılabilmesinin önü açılmalı, yeni teknolojiye sahip test yöntemlerinin Sağlık Bakanlığı tarafından onaylarının süratle verilmesi gerekmektedir. Sadece öğrencilerin değil, öğretmenlerin ve okulda çalışan tüm personelin de gerektiği takdirde testlerinin rutin olarak gerçekleştirilmesi planlanmalıdır.

8. Son olarak, salgının ancak toplumun tamamını kapsayacak bir aşı programı ile kontrol altına alınabilecek olması bir gerçektir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, tüm eyaletleri Ekim ayı sonunda, en geç Kasım ayında kitlesel aşı programının başlatılabilmesi ve bu aşuların depolanıp dağıtılabilmesi için gerekli önlemleri alması gerektiğine dair uyarıları yaptı. (8)⁸. Türkiye de, Sağlık Bakanı’nın da açıkladığı üzere, Rus, Çin ve Alman aşı şirketlerinin Faz 3 aşı çalışmalarına destek verecek. (9)⁹. Aşı konusunda özellikle son otuz yıl içinde istenilen adımları atamamış, yurtdışına bağımlı olan ülkemizin, aşı çalışmalarına verdiği destek kadar, başarıyla sonuçlanmış aşuların en kısa sürede Türkiye’ye getirilmesi konusunda da gerekli girişimleri şimdiden yapmalıdır.

Aşı konusunda özellikle son otuz yıl içinde istenilen adımları atamamış, yurtdışına bağımlı olan ülkemizin, aşı çalışmalarına verdiği destek kadar, başarıyla sonuçlanmış aşuların en kısa sürede Türkiye’ye getirilmesi konusunda da gerekli girişimleri şimdiden yapmalıdır.

Kaynaklar

1. **Bayram et al.** (2020) Interference in scientific research on COVID-19 in Turkey, *The Lancet* 396(10246): 463-464
2. **“US Census Bureau quickfacts: California.”**
<https://www.census.gov/quickfacts/CA>. Accessed 10 Sep. 2020.
3. **“COVID-19 - California Department of Public Health - CA.gov.”**
https://www.cdph.ca.gov/Programs/CID/DCDC/Pages/Immunization/ncov2019.aspx?Utm_content=&utm_medium=email&utm_name=&utm_source=govdelivery&utm_term=. Accessed 10 Sep. 2020.
4. **“Release #2020-06: Racial Minorities More at Risk in the ....”**
<https://scholarship.org/uc/item/1kd7h0sc>. Accessed 10 Sep. 2020.
5. **“Son dakika: Corona virüs ne zaman bitecek? Bilim Kurulu ....”** 25 Apr. 2020, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/corona-virus-ne-zaman-bitecek-bilim-kurulu-uyesi-prof-dr-ilhami-celik-tarih-verdi-6198667>. Accessed 10 Sep. 2020.
6. **Gandhi et al.** (2020) Facial Masking for COVID-19 - Potential for “Variolation” as We Await a Vaccine, *N Engl J Med*, doi: 10.1056/nejmp2026913. Online ahead of print.
7. **“What We Know About Coronavirus Cases on Campus - The ....”** 29 Jul. 2020, <https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/28/us/covid-19-colleges-universities.html>. Accessed 10 Sep. 2020.
8. **“early covid- 19 vaccination program action items for jurisdictions.”**
<https://int.nyt.com/data/documenttools/early-covid-19-vax-action-items-8-27-2020-final/935b1bd03afcefff/full.pdf>. Accessed 10 Sep. 2020.
9. **“Türkiye’deki aşı denemeleri haftaya başlıyor! İlk sonuçlar ....”** 5 Sep. 2020, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyedeki-asi-denemeleri-haftaya-basliyor-ilk-sonuclar-kasim-basinda>. Accessed 10 Sep. 2020.